

L'AFC fa una recreació de la primera fotografia feta a Espanya

Font: AFC

Text: Joan Rué

Fotografies: Albert Canyellas, Manu Atxa i Joan Rué



La càmera original,
avui a l'Acadèmia de Ciències
de Barcelona

El dia 10 del passat mes de novembre de 2024, data de l'efemèride de la presa de la primera fotografia a Espanya, membres de l'Agrupació Fotogràfica de Catalunya varen voler reproduir i homenatjar amb una càmera d'època aquella primera fotografia, amb motiu de la celebració del seu centenari com a agrupació.

Si bé en el decurs de tot l'any 2023, anys del seu centenari, l'AFC va fer diverses activitats d'ordre cultural fotogràfic, per fer aquesta activitat es va esperar al novembre del 2024, quan es commemoraria el 185è aniversari d'aquella primera imatge.

L'efemèride

Aquell dia 10 de novembre de 1839 va esdevenir una fita clau en la història de la fotografia a Espanya. Un gravador, Ramon Alabern, va obtenir a Barcelona la primera imatge, un daguerreotip. Si bé la imatge original no se sap on va quedar, sabem que es fotografiaren l'edifici de la Llotja i els porxos de la Casa Xifré.

Segons explica el periodista Xavier Casinos el 21 de juliol de 2022 al *The New Barcelona Post*, aquell dia a Barcelona va ser una festa ciutadana en fer-se realitat el projecte de la primera fotografia a Espanya. El fet va ser profusament anunciat als diaris de l'època i per tota la ciutat es repartiren fullets informatius. Per despertar encara més l'interès ciutadà es van vendre butlletes per a un sorteig, el guanyador del qual s'emportaria de record aquell primer daguerreotip.

Allò que avui la tecnologia ha convertit en irrellevant no va ser fàcil. Per impressionar la placa d'aquella imatge calien diversos minuts d'exposició, per la qual cosa la logística fou complicada. L'escenari triat va ser la plaça Palau, un espai monumental amb edificis com els porxos de Xifré, la Llotja i el vell edifici de la Duana Nova, l'antic Govern Civil Provincial i seu de la Delegació del Govern fins el 2008. Les autoritats demanaren als veïns dels porxos de Xifré que no s'aboquesin a les terrasses i que no circulés ningú per la plaça.

El gravador Alabern va ser l'encarregat de manipular la càmera. Al segon intent –el pas d'un carruatge va frustrar el primer– es va aconseguir. L'exposició va ser de 22 minuts.



Reproducció del gravat que còpia la imatge del daguerreotip pioner

La història

Aquella primera fotografia fou tot un esdeveniment. Tan sols tres mesos abans, Louis Daguerre havia presentat un invent llavors revolucionari a l'Acadèmia de Ciències de França. El daguerreotip, desenvolupat per ell mateix i del qual va prendre el nom, era l'invent donat a conèixer. Daguerre va presentar al món un sistema que fixava la imatge d'una forma més ràpida i més nítida que la de Nièpce (heliografia). Aquesta tècnica consistia en una planxa de coure platejada en la qual es fixaven petits nòduls de iodur de plata segons l'afectació que la llum donava a cada part de la planxa. El revelat es feia emprant mercuri vaporitzat, fixant les ombres i les llums a la superfície platejada de la placa de coure, de manera que es creava la imatge fotogràfica.

Es va donar la circumstància que, en aquell moment, eren a París Enric Monlau, corresponsal de l'Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, i el gravador Ramon Alabern. Impressionats per l'invent, van adquirir una càmera Daguerre i tots dos la varen portar a Barcelona.

Monlau, juntament amb Tomàs Mero i Josep Roura, va convèncer els seus col·legues de l'Acadèmia de Ciències perquè es comprés la càmera, avui conservada a la seu d'aquesta institució a la Rambla de Barcelona. Tot seguit es va constituir una comissió per organitzar la presa de la que seria la primera fotografia realitzada a Espanya. El guanyador de la rifa va ser el posseïdor de la butlleta núm. 56 de qui mai més se'n va tornar a tenir notícia, com tampoc del daguerreotip. De l'efemèride tan sols en resta un gravat realitzat per Antoni Roca el 1842, que ens permet conèixer com va ser la imatge original.

Les recreacions de l'efemèride de 1839

La recreació de la primera fotografia s'ha fet en dues ocasions, de les que es té constància. La primera, el 10 de novembre de 2014, per part de membres del Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya (mNACTEC), i la segona, recentment, el mateix dia del 2024, per part de l'AFC, segons relatava *La Vanguardia* del 10 de novembre.

Arqueologia Industrial

Butlletí
d'Arqueologia Industrial
i de Museus de Ciència i Tècnica

Amb motiu del 175è aniversari del naixement de la fotografia, el 2014 el Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya (mNACTEC) va organitzar un acte públic de recreació de la primera imatge fotogràfica obtinguda a l'Estat espanyol. La imatge es va capturar amb la càmera de fer daguerrotips que es conserva al Museu amb el propòsit d'obtenir una imatge similar a la del 1839, utilitzant la mateixa tècnica i al mateix lloc de la foto pionera. La imatge obtinguda en la recreació també es va sortejar entre els assistents, de la mateixa manera com es va fer en la demostració pública de 1839. El procediment va anar a càrrec de les fotògrafes Hélène Védrenne i Nina Zaragoza, del Col·lectiu T_Daguerrotipo, i de la restauradora de fotografia antiga Àngela Gallego, amb el suport de l'Àrea de Conservació del mNACTEC.

La segona recreació l'ha fet l'AFC el 10 de novembre del 2024. En aquesta ocasió s'ha utilitzat una càmera de molla de finals del segle XIX i principis del XX del mateix museu AFC i sense plaques de daguerrotip. L'objectiu de la recreació, a més del reconeixement als pioners de la fotografia a Catalunya, era apropar-nos a les dificultats de la presa original, si bé amb una càmera de molla amb plaques, adaptada per a l'ocasió.

L'error en la localització de la presa de la fotografia

Sovint es comenta que per fer la primera fotografia es va posar la càmera en una terrassa de l'edifici cantoner al carrer General Castaños. El tema fotogràfic va abastar des de la cantonada dels porxos de Xifré fins a la Llotja. De fet, allà, a la paret de l'edifici hi ha avui una placa commemorativa posada per l'AFC el 1975.

Això no obstant, no sembla possible que el punt des del qual es va fotografiar el que avui és la plaça de Palau fos el mateix que assenyala la placa. L'evidència és tan senzilla com que des d'aquell lloc no s'obté l'enquadrament fotografiat. Si ens refiem del gravat, l'alçada o angle des del qual es devia fer l'exposició tampoc es correspon a cap dels terrats mencionats i mirant a la plaça. En canvi, allò que sembla més plausible és que es fes des d'un dels balcons laterals de l'edifici de la llavors Duana. Allí semblen coincidir l'angle facilitat per l'alçada del balcó i l'enquadrament del que s'observa al gravat.

Aquest edifici, un palau neoclàssic és protegit i conegut



Membres del mNACTEC preparant la recreació

El resultat de la primera prova per part de membres del mNACTEC (2014)



Lloc des del qual s'hauria fet la primera fotografia, el primer balcó del primer pis



Arqueologia Industrial

Butlletí
d'Arqueologia Industrial
i de Museus de Ciència i Tècnica



Instal·lant la càmera al cavallet



Instal·lant l'objectiu



Preparant l'enquadrament



El punt previst per a l'enquadrament



El negatiu (a l'esquerra) i el positiu final de la foto presa



també amb el nom de Duana Nova. Construït entre 1790 i 1792 va substituir un edifici anterior que hi havia al seu lloc, devastat pel foc.

Un argument probable en la localització errònia des d'on es va fer la fotografia pot ser que, en ser un edifici protegit, l'edifici del llavors Gobierno Civil, es considerà que no podia admetre una placa commemorativa, per la qual cosa la placa es fixà en l'edifici que hi havia més avall, al carrer del General Castaños amb Pla de Palau. Un altre argument seria que la memòria oral del fet no s'hauria contrastat de manera efectiva, mitjançant una visualització i prova pràctica.

Una de les diverses activitats en la commemoració del centenari de l'AFC va ser museïtzar la sala principal de la Agrupació amb una mostra significativa del material que, fruit

de donacions dels associats, esdevé el fons de maquinari fotogràfic AFC. D'aquest fons se'n seleccionaren les millors peces i, avui, aquestes aproximadament tres-centes peces, classificades i ordenades, permeten mostrar públicament de manera significativa la història de la fotografia a casa nostra, des del 1900 fins a l'actualitat.

Una de les peces seleccionades va ser una càmera de molla. En la seva recuperació es va netejar l'objectiu i es va constatar la seva aptitud per ser emprada al carrer. Amb tot, es va haver de recompondre el portaplaques i l'estanqueïtat a la llum. La tasca de reconstrucció la varen portar a terme els socis Manuel Atxaerandio i Albert Canyellas. En la presa de la fotografia hi col·laboraren també els socis Adolf García, David Escobosa i Montse Piqué.

L'Agrupació fotogràfica de Catalunya, una entitat resistent i persistent

Joan Rué
President de l'AFC

L'Agrupació fotogràfica de Catalunya és una entitat dedicada a la promoció de manifestacions fotogràfiques de caràcter cívic, artístic i cultural, i té la voluntat de difondre-les entre el públic en general, tot fomentant l'art de la fotografia en els seus diversos aspectes. Això suposa, entre altres, desenvolupar activitats, organitzar cursos, conferències, exposicions, concursos, pràctiques, excursions, visites i tota mena de demostracions en tècnica fotogràfica.

El 2023 va ser l'any de celebració del seu centenari com a entitat cultural dedicada a la fotografia. Aquesta efemèride va ser inspiradora per promoure diverses iniciatives a l'interior de l'Agrupació, sobretot pensades en la relació d'aquesta amb l'entorn cultural de la ciutat de Barcelona i més enllà. El seu Programa d'activitats es va presentar a la Sala Cúpula del MNAC el febrer del 2023.

Entre les més visibles, o de més impacte, queden en la memòria quatre grans activitats.

La edició de llibre *Cent anys de l'AFC*, elaborat per Victòria Bonet Carbonell i Vicenç Lafebre, amb participació d'altres socis en la recopilació i selecció dels originals. És un projecte recopilatori explicat de les imatges més rellevants preses pels associats AFC al llarg dels cent anys de la seva existència. Tot i que pugui aparentar ser un llibre intern de l'Agrupació, el seu visionat descriu l'evolució de cent anys de la fotografia a casa nostra, li a variació i evolució dels interessos temàtics dels fotògrafs, des dels pictorialismes, fins al realisme de les tasques agrícoles, el documentalisme industrial, la descripció artística de les festes populars i religioses o de la vida als mercats i a la ciutat. El llibre és també un document que recull una gran varietat d'autors i de professionals que s'iniciaren a l'AFC i que després, un grup

significatiu d'ells, resultaren ser grans noms de la fotografia catalana. El llibre i el seu material acabarà essent recordat per ser un llibre de referència en la comprensió dels cent anys de fotografia a Catalunya. Va ser reconegut amb el premi al millor llibre de fotografia d'Espanya el 2023, atorgat el 2024 per la Confederación Española de Fotografía.

El documental de 50' *100 Anys a Instants, Història d'una passió*, de Joan M. Amigó, soci i professional de l'audiovisual, va ser el segon gran projecte. Examina la fotografia i la contribució a la seva història local de l'AFC des de diversos angles, amb veus tan diverses com les de J. Fontcuberta i Laura Terré, membres significats de la mateixa AFC; fotògrafs com Outumuro, o cronistes com Lluís Permanyer de *La Vanguardia*. Presentat amb èxit al públic, a l'Ateneu de Barcelona, més tard ha estat difós pel canal de Youtube i TV de Barcelona, i ha arribat a un públic molt més ample del previst a l'inici. L'article acompanya alguns exemples il·lustratius del que s'esmenta.

A partir del material fruit de donacions d'antics socis, es va aprofitar l'efemèride per muntar dins les instal·lacions de la mateixa entitat el Museu de la Història de la Fotografia. Una exposició permanent del material fotogràfic de l'AFC, que resta oberta al públic en general. Es tracta d'un fons catalogat d'unes dues-centes cinquanta peces significatives, documentades i explicades, seleccionades entre més d'un miler d'elements tècnics en possessió de l'AFC. L'exposició il·lustra i explica la història i les vicissituds de tota la tecnologia fotogràfica des de finals del segle XIX fins a l'actualitat. Entre tot el material que s'hi mostra, destaquen peces (càmeres) de fotògrafs de referència, socis històrics de l'AFC, com ara Pla Janini, Joan Colom, Rosa Szücs, Carme García Pedrosa, etc.

Arqueologia Industrial

Butlletí
d'Arqueologia Industrial
i de Museus de Ciència i Tècnica

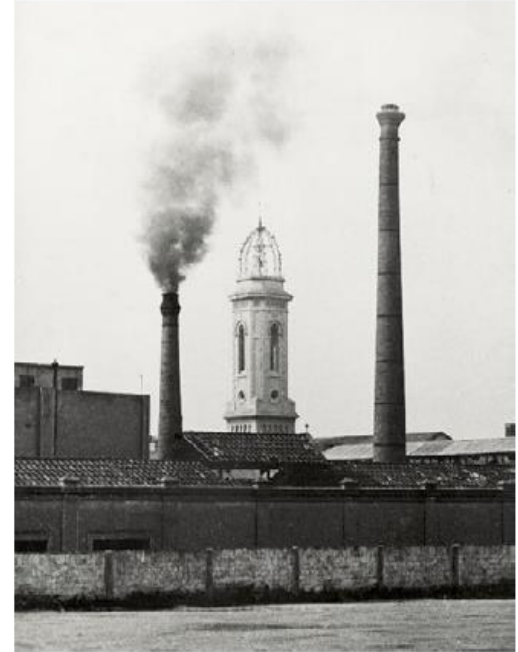


Autor: Rafel Degollada Castany.
Positiu actual de negatiu de vidre

Autor: Pere Masdeu Rovira.
Còpia d'autor sobre paper RC



Autor: Josep Closa Miralles. 1988.
Gelatinobromur. Sèrie Vulcano.
Portada del catàleg de l'exposició de l'Institut
d'Estudis Fotogràfics de Catalunya 2006



Autor: Josep Maria Roig Serra.
Gelatina i plata

Finalment, amb la voluntat d'arribar i de donar a conèixer de manera més directa l'activitat de l'Agrupació al gran públic, es desenvoluparen diferents grans projectes expositius, tots ells elaborats a partir del material arxivat al nostre fons, com ara plaques, negatius i positius, combinats algunes amb aportacions gràfiques dels actuals associats, que expliquen determinats aspectes de la fotografia. Tot i haver estat exposats en institucions notables, tots ells resten disponibles per a noves presentacions en els espais o institucions que hi puguin tenir interès. Els projectes són els que segueixen:

Salvador Lluich, creant l'AFC. Explica l'obra fotogràfica d'un dels principals fundadors de l'AFC.

Enfocades: la presència femenina a l'AFC, 1923-1970. Mostra una selecció de les obres de les principals fotògrafes de l'AFC en el període descrit.

Del pictorialisme a la modernitat. Analitza la transició de l'interès fotogràfic entre dos períodes.

Imatges discordants. Mostra el contrast entre imatges seleccionades del fitxer amb una representació actual sobre aquestes i d'inspiració paral·lela.

Port i fotografia. Mostra representacions del port de Barcelona des d'enfocaments diferents, per part de fotògrafs de l'Entitat del Port, de la premsa i socis AFC, històrics i actuals.

Des de l'enfocament de "*l'ahir i l'avui...*" es van fer dos projectes expositius més que comparaven l'*avui* amb fotografies històriques d'espais de barris de Barcelona. El primer, realitzat sobre el Barri Gòtic, es va exposar al Pati Llimona. El segon, a partir de l'arxiu fotogràfic de Les Roquetes, s'exposà al C.C. Can Basté. El dos projectes contraposaven imatges antigues amb les actuals d'un mateix element urbà.

Cal destacar, finalment, que aquest conjunt de projectes ha comptat amb la inestimable col·laboració desinteressada de sòcies i socis que s'hi van implicar, així com d'organismes públics, com el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona, que amb els ajuts provinents de les seves convocatòries públiques de subvenció van fer possible la nostra vocació difusora d'una peça important de la història de la fotografia a Catalunya.

Tota aquesta activitat va servir perquè la Federació Catalana de Fotografia reconegués l'AFC com a millor agrupació fotogràfica de Catalunya.